

Ar emigrantų kalba patiria atriciją?

Does the Language of Emigrants Undergo Attrition?

SAL 34/2019

Ar emigrantų kalba patiria atriciją?

Received 10/2018

Accepted 03/2019

SOCIOLINGUISTICS / SOCIOLINGVISTIKA

Loreta Vilkiene

Vilniaus universitetas, Lietuva

<http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.34.0.21859>

Straipsnyje ieškoma atsakymo į klausimą, ar lietuvių, emigravusių ilgiau nei 5 metus, gimtoji kalba patiria atriciją, taip pat siekiama atsakyti į klausimą, su kokio pobūdžio lietuvių kalbos vartojimo sunkumais susiduria tiriamieji. Analizuojamos 61 emigranto ir 61 neemigravusio asmens (kontrolinės grupės) C testo atliktys, kurios buvo surinktos vykdant projektą *Emigrantų kalba: mokėjimas, vartojimas, nykimas* (2015–2017 m.). Abiejų grupių rezultatai palyginami taikant *Stjudento t* statistinį kriterijų ir atliekant klaidų analizę. C testo atlikčių analizė atskleidė, kad emigrantų ir kontrolinės grupės bendrieji rezultatai skiriasi – lengviau su testu susidoroja kontrolinė grupė, o, kaip rodo T testu atlikta duomenų analizė, skirtumas tarp emigrantų viso testo rezultatų yra statistiškai reikšmingas. Be to, statistiškai reikšmingi skirtumai ir tarp kiekvienos užduoties rezultatų. Kalbant apie klaidų pobūdį, pasakytina, kad tiek gramatikos, tiek leksikos ar rašybos klaidų emigrantų grupė darė akivaizdžiai daugiau nei kontrolinė grupė. Visa tai leidžia daryti prielaidą, kad tiriamųjų grupė patiria gimtosios lietuvių kalbos atriciją.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kalbos atricija, emigrantai, gimtoji kalba, C testas, klaida, klaidų analizė.

Gerai žinoma, kad emigracijos mastas Lietuvoje didelis. Vien „[p]er <...> vienuolika metų (2005–2015 m.) emigravo 483 tūkst. nuolatinių šalies gyventojų“ (Statistikos departamentas, 2016, p. 114). Išvykusieji svetur vienaip ar kitaip siekia įsilieti į naujos šalies gyvenimą, o kad darbo paieškos būtų sėkmingos, dažniausiai neabejotinai reikalinga ir tos šalies kalba. Kaip rodo tyrimai, lietuvių kalba neretai lieka namų ir bendruomenės kalba (plg. Gudavičienė, 2015, p. 53; Vilkiene, 2015, p. 144), taigi jos aktyvaus vartojimo ribos traukiasi, taip pat rečiau visu pajėgumu išnaudojami įvairių kalbinės veiklos rūšių gebėjimai (plg. Gudavičienė, 2015, p. 47; Vilkiene, 2015, pp. 140–148, 2017, pp. 121–125), pavyzdžiui, „nesant poreikio menkai plėtojami (arba visai netaikomi) pirmiausia rašymo, skaitymo lietuvių kalba gebėjimai“ (Vilkiene, 2015, p. 152). Tai sudaro prielaidas gimtajai kalbai savotiškai atsitraukti ir užleisti dominuojančias pozicijas gyvenamosios šalies kalbai (plg. Jakaitė-Bulbukienė, 2014, 2015a, 2015b, 2015c). Tokiu atveju gali būti stebimas kalbos atricijos reiškinys.

2015–2017 m. VU Lituanistinių studijų katedros buvo vykdomas projektas *Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas* (vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė, rėmė VLKK),

Įvadas

Research Journal
Studies about Languages
No. 34/2019
ISSN 1648-2824 (print)
ISSN 2029-7203 (online)
pp. 111-131
DOI 10.5755/j01.sal.34.0.21859

kurio tikslas buvo įvairia metodine prieiga „išanalizuoti lietuvių kalbos diasporoje ypatumus, kalbos mokėjimo lygį, kalbos nykimo reiškinius“.¹ Šiam tikslui pasiekti buvo parengtas sociolingvistinis klausimynas, pritaikytos *Aš tai gebu* skalės ir sukurtas C testas, skirtas lietuvių kalbos mokėjimo kokybei matuoti. Projekto tyrimo įrankiai buvo įdėti į internetinę svetainę², kurioje ir vykdytos apklausos. Šiame tyrime buvo kviečiami dalyvauti tie emigrantai, kurių kontaktų sąrašą sudarė projekto grupė, tačiau buvo galimybė dalyvauti ir kitiems norintiems, gavusiems svetainės adresą, pavyzdžiui, iš giminių, draugų ar pan.

Šio straipsnio tikslas yra išanalizuoti dalį minėto projekto duomenų – anglų kalbą gyvenamoje šalyje vartojančių emigrantų C testo atliktis – ir pateikti įžvalgų, ar tiriamosios emigrantų grupės gimtoji lietuvių kalba patiria atriciją, taip pat atsakyti į klausimą, su kokio pobūdžio lietuvių kalbos vartojimo sunkumais susiduria tiriamieji. Analizuojamoji medžiaga buvo 102 C testo atliktys: 61 emigranto ir 61 neemigravusio asmens³. Pastaroji grupė yra kontrolinė. Kontrolinės grupės C testo atliktys buvo surinktos šio straipsnio autorės ir pagalbininkų VU Filologijos fakulteto studentų, kuriems straipsnio autorė yra labai dėkinga. Abiejų grupių – emigrantų ir kontrolinės – rezultatai palyginti taikant *Studento t* statistinį kriterijų, be to, atliekant klaidų analizę.

Kalbos atricija

Kalbos *atricijos* reiškinys⁴, kaip teigia Elisabeth Ahlsén (2013, p. 1), „gali būti apibrėžtas kaip asmens ar bendruomenės pirmosios, antrosios, trečiosios ar kurios kitos kalbos menkimas, silpimas ar praradimas“. Kitaip tariant, tai yra kurios nors kalbinės bendruomenės mokamos kalbos ar kalbų pokytis (plg. Schmid, de Bot, 2006, p. 210; Bardovi-Harlig, Stringer, 2010, p. 2). Pabrėžtina, kad atricija patiriama sveikų žmonių (Schmid, 2011, p. 3). Įvairūs tyrėjai (plačiau žr. van Els, 1986; Cherciov, 2011, p. 17; Blažienė, 2016, p. 21) mini kelias atricijos reiškimosi galimybes:

- 1 kai K1 (pirmoji, gimtoji kalba) patiria atriciją K1 aplinkoje (pavyzdžiui, tarmės atricija);
- 2 kai K1 atricija vyksta K2 (antroji, svetimoji kalba) aplinkoje (pavyzdžiui, individui emigravus į kitą šalį jo K1 patiria K2 įtaką);
- 3 K2 atricija K1 aplinkoje (pavyzdžiui, žmogaus mokykloje išmokta svetimoji kalba primirštama, nes gyvenamoje šalyje asmens nevartojama);
- 4 K2 atricija K2 aplinkoje (pavyzdžiui, dėl emigravusio žmogaus amžiaus prastėja K2 gebėjimai gyvenant šalyje, kur ta kalba dominuoja).

Šiame straipsnyje gvildinamas tik gimtosios lietuvių kalbos atricijos emigravus į kitą šalį klausimas, t. y. kalbama apie K1 atriciją, kurią patiria pirmos kartos emigrantai, išvykę iš gimtosios šalies, kai jų K1 buvo visiškai susiformavusi. Naujoje gyvenamoje šalyje jų gimtoji kalba susiduria su tos šalies kalba (K2), kuri emigrantų gyvenime ima dominuoti (Schmid, 2011, p. 4; Cherciov, 2011, p. 19). Tokiu atveju K1 tarsi atsitraukia užleisdama pozicijas K2, individui vartojant K1 gali kilti vienokių ar kitokių sunkumų, susijusių su:

- 1 pirmosios kalbos raiškos priemonių pasiekiamumu, t. y. prireikus tų priemonių automatinio vartojimu, prisiminimu;
- 2 K2 poveikiu K1 (plg. Cherciov, 2011, p. 19).

¹ Plačiau žr. <http://www.lsk.ffv.vu.lt/lt/katedra/apie-mus/projektai/lietuviu-kalba-diasporoje-mokejimas%2C-vartojimas%2C-nykimas/>.

² <http://www.emigrantai.projektas.vu.lt/>.

³ Plačiau apie tiriamųjų grupes rašoma tyrimo metodikos skyriuje.

⁴ Šiame straipsnyje vartojamas atricijos terminas atitinka L. Vilkienės (2017) vartotą kalbos nykimo terminą. Nors Lietuvoje vis dar nėra iki galo susiklosčiusi aptariamo reiškinio įvardijimo tradicija, linkstama vartoti atricijos terminą (plg. Blažienė, 2016), neturintį jokios neigiamos konotacijos.

Tyrėjų Monikos Schmid ir Barbaros Köpke (Schmid ir Köpke, 2007, p. 2; Schmid, 2011, p. 5; Schmid, 2013, p. 2, p. 4) pastebima, kad K1 patiria K2 poveikį⁵ šiais lygmenimis: leksikos / semantikos, gramatikos, fonologijos / fonetikos ir pragmatikos.

Akivaizdžiausiai K2 poveikis pasireiškia leksikos ir semantikos lygmeniu. Kaip teigia Schmid (2011, p. 19), dvikalbio asmens leksikone vyksta judėjimas tarp K1 ir K2, o tai pasireiškia, pavyzdžiui, kodų kaita, kurios praktiškai neišvengia net ir tie dvikalbiai, kurie deda sąmoningą pastangą nepainioti K1 ir K2 (Schmid, 2011, p. 19). Be to, aktyvus ir žodžių skolinimosi procesas ar pan. (plačiau žr. Schmid, 2011, pp. 18–37). Kita vertus, pastebima ir tai, kad K1 žodžiai yra primirštami (ar užmirštami), automatiškai neišskyla, kai jų prireikia (Schmid, 2011, p. 38; plg. Blažienė, 2016, p. 21). Taigi gali būti stebimas savotiškas aktyvaus K1 žodyno siaurėjimas. Ne tokia akivaizdi, mokslininkų nuomone, K1 gramatikos atricija. Yra manoma, kad gramatika išlieka stabiliausia (plg. Schmid, 2011, p. 54). Mokslininkų svarstoma, ar tiriant atriciją gramatikos požiūriu reikėtų kalbėti apie kompetencijos klaidas⁶, o gal tai tik atlikties klaidos⁷ (plg. Schmid, 2011, pp. 47–49). Labiau linkstama manyti, kad pasitaikančios klaidos yra atlikties, o ne kompetencijos. Yra tyrėjų, pavyzdžiui, Silvina Montrul (2008, p. 261), kurie teigia, kad suaugusiųjų esminė gramatika (angl. *core grammar*) išlieka nepakitusi. Šiuo atveju kalbama apie žmones, kurie išvyko gyventi į kitą šalį, kai jų K1 buvo visiškai susiformavusi. Taip pat mokslininkai pastebi, kad ir fonologinis / fonetinis lygmuo atricijos pažeidžiamas nedaug (plg. Montrul, 2008, p. 261), ypač jei emigruojama jau po lytinės brandos. Kitaip tariant, gali atsirasti akcentas, bet nebūtinai jis suardo K1 fonologinę sistemą. Su pragmatiniu lygmeniu yra susiję gebėjimai tinkamai kurti diskursą atsižvelgus į konkrečias komunikacijos aplinkybes. Kaip pastebi JAV gyvenančių lietuvių kalbą tyrusi Jolanta Macevičiūtė (2000, p. 141), emigracijoje K1 ėmus rečiau vartoti skirtingose komunikacinėse situacijose, atsiranda pokyčių ir diskurso lygmeniu. Bet kuriuo atveju atricija – ilgalaikis reiškinys, kurį patiria ne kiekvienas svetur gyventi išvykęs asmuo. Tačiau, kaip teigia Schmid (2011, p. 12), yra pagrindo manyti, kad kai tik žmogus tampa dvikalbis emigracijos šalyje, prasideda ir K2 poveikis K1, o kasdieniame gyvenime ėmus dominuoti ne K1, o K2, susidaro prielaidos K1 atricijai (plg. Köpke, Schmid, 2004, p. 12; Opitz, 2011, p. 56).

Kaip jau rašyta, šiame straipsnyje, pasitelkus C testą, siekiama atsakyti į klausimą, ar emigrantų lietuvių kalba yra paveikta atricijos, o tiksliau: ar žodyno, gramatinių formų vartojimas teste (leksinis ir gramatinis lygmenys) rodo tiriamųjų K1 kompetencijos menkimą. Fonologinis lygmuo C testu santykiškai galėtų būti vertinamas analizuojant rašybą, bet tik tais atvejais, kai ji yra fonologinė, o ne morfologinė ar istorinė (plg. DLKG, 1994, p. 20), tačiau šiame straipsnyje į rašybos aspektus plačiau nesigilinama, nors rašybos kokybė iš dalies aptariama.

Tiriamųjų grupės

Kaip jau buvo minėta, šiame straipsnyje aprašomame tyrime dalyvavo dvi respondentų grupės:

- 1 tiriamųjų, kurią sudaro 61 emigrantas, išvykęs iš Lietuvos po 1990 m.;
- 2 kontrolinė – 61 Lietuvoje gyvenantis emigracijos nepatyręs žmogus.

Abiejų grupių respondentų lietuvių kalba yra gimtoji.

⁵ Tyrimai rodo ir tai, kad K2 taip pat gali būti veikiamas individo pirmosios kalbos (plačiau žr. Schmid, Köpke, 2007, p. 2; Schmid, 2011, p. 4, pp. 13–16; Schmid, 2013, p. 1).

⁶ *Lingvodidaktikos terminų žodyne* teigiama, kad *kompetencijos klaida* – tai klaida „atsirandanti dėl per menkos kalbos vartotojo <...> kompetencijos (t. y. kai ko nors iš tikrųjų nemokama)“ (Ramonienė et al., 2012, p. 102).

⁷ *Atlikties klaida* „atsirandanti dėl to, kad kalbos vartotojas tinkamai nepasinaudoja turima kompetencija“ (Ramonienė et al., 2012, p. 26).

Statistikos departamento dokumentuose emigrantas apibrėžiamas kaip „asmuo, kuris yra išvykęs į kitą valstybę, ketindamas apsigyventi naujoje gyvenamojoje vietoje nuolat arba ne trumpiau kaip 12 mėnesių“ (Statistikos departamentas, 2010, p. 9). Tačiau projekte *Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas* buvo apklausiami tie iš Lietuvos išvykę žmonės, kurie svetur gyvena ne trumpiau kaip 5 metus. Toks sprendimas tyrėjų grupės buvo priimtas dėl to, kad projekto uždavinys buvo analizuoti, kas vyksta su emigrantų lietuvių kalba, ar ji patiria pokyčių. Savaimė suprantama, kad trumpai tegyvenant svetur K1 gebėjimai nesusvyruoja, tai liudija ir įvairių mokslininkų tyrimai. Pavyzdžiui, Aurelija Tamošiūnaitė (2008, 2013) yra nustačiusi, kad į JAV emigravusių lietuvių komunikacijoje anglų kalba ima dominuoti (pereinama prie aktyvesnės anglų kabos vartosenos (angl. *language shift*)) 8–12 gyvenimo JAV metais. Toks K2 vyravimas, spėtina, gali imti daryti poveikį K1, paskatinti gimtosios kalbos atriciją. Monika Schmid ir Keesas de Botas (2006, p. 220) teigia, kad kalbos atricija pasireiškia (jei pasireiškia) per pirmąjį emigracijos dešimtmetį. Taigi tokios ir panašios mokslininkų išvalgos lėmė, kad projekto grupės buvo apsispręsta tirti 5 metus ir ilgiau svetur gyvenančių lietuvių kalbą. Pabrėžtina, kad visi emigrantų grupės respondentai išvyko iš Lietuvos jau peržengę lytinės brandos slenkstį (jauniausi išvyko 17 m.), o tai reiškia, kad jų lietuvių kalba buvo susiformavusi.

Šio straipsnio autorė planavo, kad tiriamųjų grupę sudarys po 1990 m. į Jungtinę Karalystę (JK) gyventi išvykę lietuviai. Analizuoti JK atvejį buvo nuspręsta dėl to, kad ši šalis yra pagrindinė emigracijos iš Lietuvos kryptis. Pavyzdžiui, kaip teigiama Statistikos departamento, „2015 m. 19 tūkst. (42,7 proc.) emigrantų tikslo šalimi pasirinko Jungtinę Karalystę“ (Statistikos departamentas, 2016, p. 116). Be to, čia vartojama tarptautinio bendravimo kalba – anglų kalba. Kaip teigia Loreta Vaicekauskienė (2010, p. 198), „anglų kalba Lietuvoje yra tapusi socialinio kapitalo dalimi“, tai kalba, kuri, manoma, asmeniui gali užtikrinti geresnes ateities perspektyvas, o, kaip rodo tyrimai, žmonės Lietuvoje yra linkę ją išskirti iš kitų kalbų „kaip reikalingiausią ir prestižiškiausią“ (Vaicekauskienė, 2010, p. 194). Taigi galima daryti prielaidą, kad į JK lietuviai išvyksta su itin palankiomis nuostatomis anglų kalbos atžvilgiu. Tai rodo ir atlikti emigrantų nuostatų tyrimai: stebima „akivaizdi <...> respondentų afiliacija su lietuvių kalba, kai jai priskiriama simbolinė vertė, bet ne tada, kai kalbama apie ekonominę kalbos vertę – pastaruoju atveju pirmenybė teikiama gyvenamosios šalies ar pasaulinei – anglų – kalbai“ (Vilkienė, 2015b, p. 152). Įvairūs tyrėjai, pavyzdžiui, Köpke ir Schmid (2004, p. 9), Opitz (2011, p. 65), Ahlsén (2013, p. 3), mano, kad gimtosios kalbos atricijos reiškinys yra glaudžiai susijęs ir su nuostatomis vartojamų kalbų atžvilgiu. Taigi šio straipsnio autorės nuomone, itin palankios anglų kalbai nuostatos ir gyvenimas šios kalbos apsuptyje, kasdienis jos vartojimas gali būti pagrindas prielaidai, kad lietuvių kalba šalyje, kur dominuoja anglų kalba, patiria atriciją.

Atlikus projekto tyrimą paaiškėjo, kad iš 563 jame dalyvavusių asmenų, 90 buvo JK gyvenančių planuotos tiriamųjų grupės lietuvių. Tačiau iš jų C testą atlikusių tebuvo 34. Todėl buvo nuspręsta analizuoti visų tų respondentų, kurie gyvena šalyse, kur vartojama anglų kalba kaip valstybinė, atliktis. Tokių atlikčių buvo 61: JK – 34, JAV – 20, Kanada – 5, Airija – 1, Australija – 1. Taigi emigrantų grupę sudarė 61 asmuo. Tiriamųjų charakteristikos buvo tokios:

- lytis: 11 vyrų, 50 moterų;
- amžius: nuo 23 m. iki 56 m., vidurkis – 38,2 m.;
- išsilavinimas: vidurinis – 1, spec. vidurinis – 8, nebaigtas aukštasis – 3, aukštasis – 49 žmonės;
- emigracijos trukmė: 5–10 m. – 26 asmenys; 11–16 m. – 21 žmogus; 17–26 metai – 14 asmenų.

Atsižvelgus į tiriamosios grupės charakteristikas buvo sudaryta kontrolinė grupė:

- lytis: 11 vyrų, 50 moterų;
- amžius: nuo 22 m. iki 56 m., vidurkis – 38,2 m.;
- išsilavinimas: vidurinis – 1, spec. vidurinis – 4, nebaigtas aukštasis – 1, aukštasis – 55 asmenys.

Taigi matyti, kad abi respondentų grupės subalansuotos lyties ir amžiaus aspektais, tačiau šiek tiek skiriasi respondentų išsilavinimas. Tai, žinoma, yra šio tyrimo ribotumas. Dėl palyginti nedidelių grupių nebuvo keltas uždavinys patikrinti rezultatus pagal lyties ar amžiaus, išsilavinimo ar gyvenimo svetur trukmės kriterijus (plg. Vilkienė, 2017, pp. 114–121).

Kaip jau buvo minėta įvade, projekte *Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas* kaip vienas iš tyrimo instrumentų buvo pasirinktas C testas. Tokio pobūdžio testas Lietuvoje dar nėra dažnai naudojamas, todėl straipsnyje trumpai aptariamas.

C testas – tai tarpų pildymo (angl. *cloze-test*) užduočių tipas. Įprastai tarpų pildymo užduoties pagrindu esančiame tekste yra sistemingai praleidžiamas kas kelintas žodis (plačiau žr. Ramonienė et al., 2012, pp. 199–200), pavyzdžiui, kas penktas, kas septintas ir pan. C testas nuo įprastos tarpų pildymo užduoties pirmiausia skiriasi tuo, kad jame reikia įrašyti ne praleistus žodžius, o pusę kas antro žodžio (Schmid, 2011, p. 182; Harsch, Harting, 2015, p. 3 ir kt.). Jei žodį sudaro nelyginis skaičius raidžių, dažniausiai jų paliekama mažiau. Pirmas ir paskutinis tokios užduoties teksto sakiniai yra be praleidimų. Taigi C teste yra tankus atkurtinų žodžių ir jų formų tinklas.

C testas grindžiamas prielaida, kad kuo kalbinė testuojamojo kompetencija yra aukštesnio lygio, tuo geriau jis atlieka užduotį (Schmid, 2011, p. 183; Harsch, Harting, 2015, p. 3). Testuojamasis turi suvokti, koks leksinis vienetas reikalingas tekste, kokia gramatinė forma būtina atsižvelgus į aplinkinį kontekstą ir visą tekstą, pavyzdžiui, kokio stiliaus reikia laikytis ir pan. Be to, atliekant tokį testą, reikia pasitelkti ir kitokius gebėjimus, pavyzdžiui, skaitymo, sakinių ryšių suvokimo ir pan. (Schmid, 2011, p. 182). Be abejo, yra tikrinami ir asmens rašybos taisyklių taikymo gebėjimai. Taigi atlikdamas C testą tiriamasis atskleidžia visą savo kalbinių gebėjimų kompleksą. Tokie testai yra nesunkiai sudaromi, bet negali būti tikrinami automatiškai, nes vis dėlto atsiranda įvairių įrašymo galimybių. Tačiau pabrėžtina, kad C testas yra laikomas patikimu ir pagrįstu įrankiu kalbos mokėjimo kokybei matuoti (Eckes, Grotjahn, 2006, p. 291; Eckes, 2011, p. 415; Schmid, 2011, p. 183; Harsch, Harting, 2015, p. 3 ir kt.). Išsilavinę emigracijos nepatyrę gimtakalbiai atlikdami C testą taip pat gali palikti klaidų, tačiau jos neturėtų dominuoti, respondentai turėtų peržengti 80 proc. tinkamų atsakymų slenkstį.

Projekto *Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas* reikmėms buvo sudarytas 100 punktų – 5 tekstų po 20 punktų (5 užduočių) – C testas. Buvo parinkti skirtingų stilių (publicistinio (iš žiniasklaidos ir iš administracinės erdvės), mokslo populiarinimo, meninio) ir skirtingų temų trumpi (54, 58, 64 žodžių ir du po 61 žodį) tekstai. Projekto grupės buvo nuspręsta esant nelyginiam raidžių skaičiui žodyje, palikti viena raide daugiau, kad respondentams – svetur gyvenantiems lietuviams – būtų lengviau suprasti kontekstą.

Atlikčių punktai buvo koduojami *Excel* lentelėse pasitelkus tokius kodus:

- 0 – nieko neįrašyta, palikta tuščia vieta;
- 1 – įrašytas netinkamas žodis;
- 2 – įrašytas netinkamas žodis, be to, netinkama jo gramatinė forma ir rašyba;
- 3 – įrašytas netinkamas žodis, be to, netinkama jo gramatinė forma;
- 4 – įrašytas netinkamas žodis, netinkama jo rašyba;
- 5 – įrašytas tinkamas žodis, bet netinkama rašyba;

**C testas –
instrumentas
bendram
kalbos
mokėjimui
matuoti**

- 6 – įrašytas tinkamas žodis, bet netinkama jo gramatinė forma;
- 7 – įrašytas tinkamas žodis, bet netinkama jo gramatinė forma, netinkama rašyba;
- 8 – įrašytas išgalvotas žodis, tokio lietuvių kalboje nėra;
- 9 – nepaisoma teksto, jis papildomas žodžiais, skyrybos ženklais ir pan.
- 10 – tinkamas įrašymas.

Taigi, kaip matyti iš kodų, klaidos buvo diferencijuojamos, kad būtų galima atsakyti į klausimą, kokių sunkumų – leksikos, gramatikos ar rašybos – kiekviena tyrimo grupė patiria daugiau.

C testas prieš jį naudojant buvo išbandytas ir su emigravusiais, ir su emigracijos nepatyrusiais asmenimis. Pirminis bandymas parodė, kad testas yra parengtas tinkamai: bandyme dalyvavę emigracijos nepatyrę lietuviai tinkamai baigė rašyti 80 (iš 100) ir daugiau punktų (plg. Schmid, 2011, p. 183).

Bendri C testo rezultatai

Abiejų grupių atliktys buvo tikrinamos ir vertinamos keliais aspektais: kuri grupė geriau atliko testą ir kokio pobūdžio klaidos būdingos kiekvienai jų. Išanalizavus atliktis paaiškėjo, kad lengviau su užduotimi susidorojo kontrolinė grupė – rezultatai apibendrinti 1 lentelėje.

Iš 1 lentelės aiškiai matyti, kad minimalus emigrantų grupės tinkamų įrašymų skaičius gerokai mažesnis nei kontrolinės grupės. Tiesa, maksimalaus tinkamų įrašymų skaičiaus skirtumas yra nedidelis, nors pažymėtina, kad nė vienas emigrantų grupės respondentas testo neatliko be klaidų. Iš 1 paveikslą akivaizdu, kad 2 kontrolinės grupės žmonės (iš 61) tinkamai įrašė mažiau nei 80 punktų.

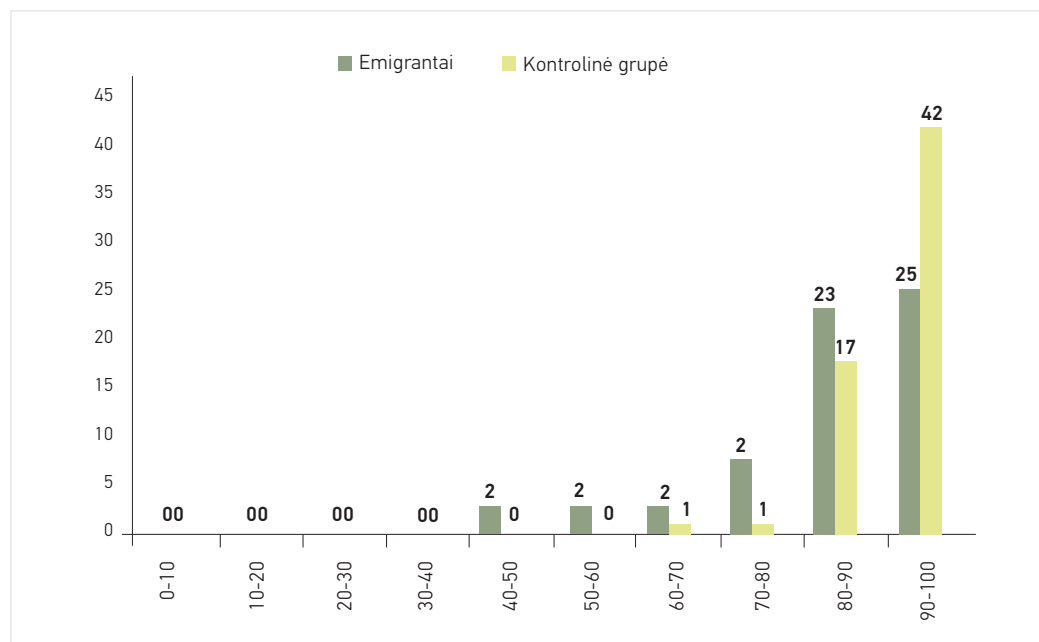
1 lentelė

Tinkamų įrašymų skaičiai

Grupė	Minimalus tinkamų įrašymų skaičius (iš 100)	Maksimalus tinkamų įrašymų skaičius (iš 100)	Tinkamų įrašymų skaičiaus vidurkis
Emigrantų grupė	46	97	85,5
Kontrolinė grupė	77	100	92,7

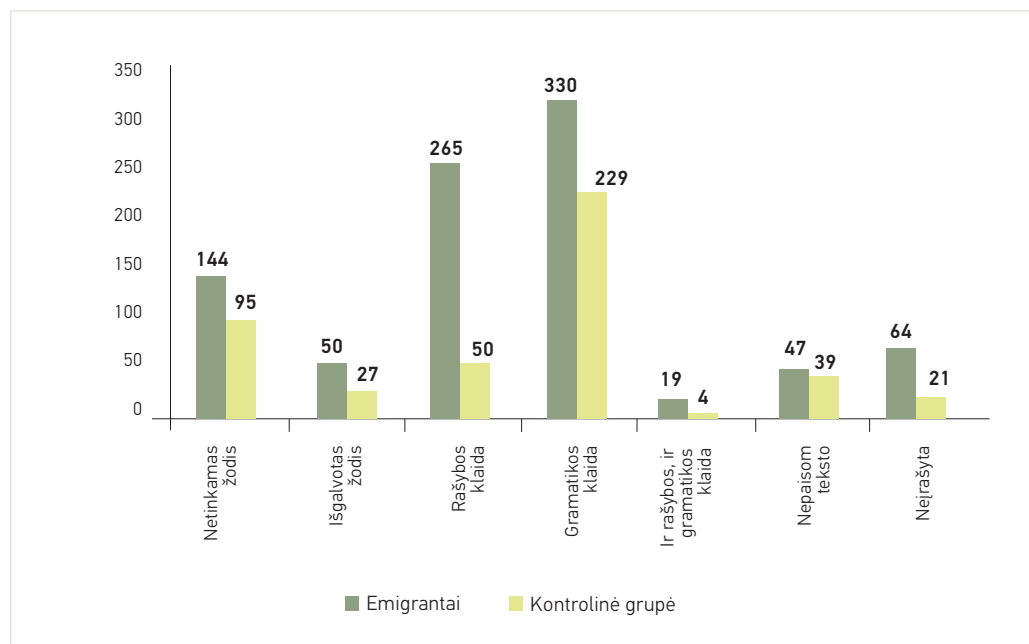
1 pav.

Tinkami įrašymai

Spėtina, kad šiems 2 respondentams tiesiog galėjo pristigti motyvacijos baigti testą: jų pirmų 4 užduočių (tekstų) atliktys buvo gana taisyklingos, o paskutiniame tekste tiesiog buvo palikta nemažai nebaigtų punktų. Visi kiti kontrolinės grupės respondentai peržengė 80 tinkamai įrašytų punktų ribą, o 68,8 proc. tinkamai baigė 90–100 punktų. Emigrantų grupės 40,9 proc. respondentų taip pat pasiekė tokį aukštą rezultatą, tačiau vis dėlto akivaizdu, jog iš esmės emigrantų rezultatai mažesni. O kaip rodo T testu atlikta analizė, tiriamųjų rezultatai (vidurkis = 85,5, SD = 12,0) reikšmingai skyrėsi nuo kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 92,7, SD = 6,1); $t(120) = -4.14$; $p < 0,0016$.

Kitas klausimas – ar abiejų grupių padarytos klaidos buvo tokio paties pobūdžio? Kurios klaidos dominavo kiekvienos grupės atliktyse? Šiame straipsnyje jau buvo paminėti klaidų kodai. Norint žinoti bendrą visų leksikos klaidų skaičių, į vieną buvo sujungti 1, 2, 3 ir 4 kodų rezultatai, nes visų jų pamatas buvo leksikos klaida, kuri galėjo būti dar susijusi ir su rašybos ar gramatikos netikslumais. Palikti nebaigti rašyti punktai – kodas 0 – buvo skaičiuojami atskirai, nors santykiškai jie galėtų papildyti leksikos klaidų sąrašą, nes galima daryti prielaidą, kad tiesiog nežinota, koks žodis turi būti pavartotas tekste. Norint suskaičiuoti visas rašybos klaidas, buvo sulieti 4 ir 5 kodų rezultatai, bendras gramatikos klaidų skaičius gautas sudėjus 3 ir 6 kodų rezultatus, o gramatikos ir rašybos klaidų viename žodyje skaičius gautas suliejus 2 ir 7 kodų rezultatus. Iš 2 paveikslo matyti, kad emigrantų grupė visose klaidų kategorijose gerokai lenkė kontrolinę grupę.

2 pav.

Konkrečių klaidų skaičiai

Emigrantų daugiausia buvo padaryta gramatikos ir rašybos klaidų, tačiau ir žodyno klaidų buvo nemažai: iš viso 194 (208, jei pridėtume ir punktus, kur nebuvo nieko įrašyta). Taip pat akivaizdu, kad emigrantai tris kartus dažniau paliko punktus neįrašytus. Nors emigrantai darė daugiau visų kategorijų klaidų, kontrolinė grupė taip pat klydo ir pasirinkdama žodį (iš viso 122 klaidos, o su nebaigtais rašyti punktais – 143), ir gramatinę formą, darė rašybos klaidų, tačiau šios grupės paliktų visų tipų klaidų skaičiai mažesni. Taigi 2 paveiksle pateikti duomenys, šio straipsnio autorės nuomone, galėtų grįsti prielaidą, kad emigrantų lietuvių kalba susiduria su atricijos reiškiniu.

Turint tokius duomenis apie klaidas, kyla ir klausimas, kurie testo punktai kėlė sunkumų abiem tiriamųjų grupėms? Atlikus punktų analizę paaiškėjo, kad daugiausia problemų sukėlė šie punktai (žr. 2 lentelę):

2 lentelė

Probleminiai punktai

	Emigrantų grupė	Kontrolinė grupė
1 tekstas	3, 4, 13, 15	3, 13
2 tekstas	29, 30	29
3 tekstas	46, 50, 58, 59, 60	46, 50, 58
4 tekstas	61, 66, 74, 77, 78	74, 77, 78
5 tekstas	81, 93, 95, 97	81, 95

Matyti, kad abiejų grupių respondentai su sunkumais susidūrė tuose pačiuose punktuose, bet emigrantų grupei problemų kėlė daugiau įrašymo atvejų. Kitame skyriuje aptariami kiekvienos užduoties rezultatai ir probleminiai punktai.

Užduočių rezultatų aptarimas

Kaip jau rašyta, C testą, kurio pagrindas buvo trumpi skirtingų stilių tekstai, sudarė penkios užduotys. Kiekviename tekste buvo 20 įrašymo punktų, iš viso 100 punktų, kurie atliekant analizę buvo sunumeruoti nuo 1 iki 100.

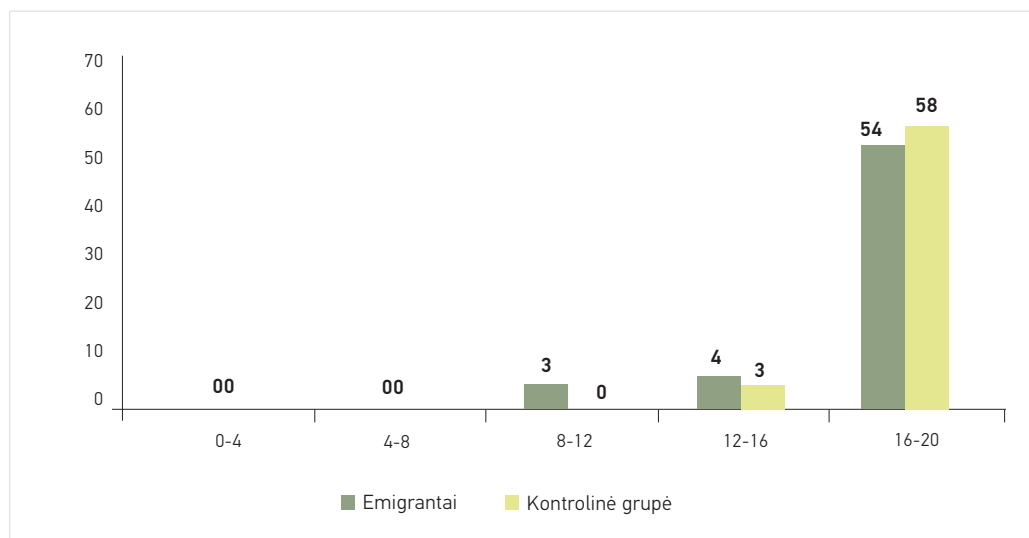
1 užduotis

Pirmos užduoties tekstas buvo paimtas iš vaikams skirtos Kęstučio Kasparavičiaus knygos *Dingęs paveikslas* (2007, p. 17).

Svetainė buvo apstatyta išmoningai ir su meile. Ant kulk____, bet it__ romantiškai nuteik____ židinio atbra____ degė kel____ baltos žva____, ant blyš____ grindų stov____ labai prašm____ sofa, šeš____ sunkiai nusa____ stiliaus kėd____ ir žavi____ senas krės____, matyt, mena____ tuos lai____, kai šeimi____ buvo k____ tik atsikr____. Paveikslai, nuta____ daugiausia senųjų meistrų, puošė kambario sienas. Jie liudijo nepriekaištingą šeiminkų skonį

Projekto tyrėjų grupės buvo prognozuojama (tai pagrindė ir testo bandymas), jog baigti šio teksto žodžius respondentams bus lengviausiai įveikiama užduotis, nes pats tekstas nėra sudėtingas, jo raiška tiesioginė, tema kasdienė, buitinė. Tačiau tokia prielaida nepasitvirtino. Visų užduočių rezultatų vidurkiai parodė, kad lengviausia abiem respondentų grupėms buvo antra užduotis, o po jos ėjo aptariamoji. Tačiau, kaip minėta, pirma užduotis taip pat nebuvo respondentams sunkiai įveikiama. Analizės rezultatai apibendrinti 3 paveiksle, iš kurio matyti, kad 16–20 punktus tinkamai atliko didžioji dalis tiek emigrantų, tiek kontrolinės grupės respondentų. Vis dėlto T testu atlikta analizė parodė, kad emigrantų rezultatai (vidurkis = 17,6, SD = 2,5) reikšmingai skyrėsi nuo kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 18,9, SD = 1,3); $t(120) = -3.56$; $p < 0,001$.

Šioje užduotyje tiek emigrantams, tiek kontrolei grupei daugiausia sunkumų sukėlė 3 ir 13 punktai. Trečiame punkte reikėjo baigti rašyti veikiančios rūšies esamojo laiko dalyvio formą *nuteikiančio*. Aptariamam atveju emigrantų grupė padarė 22 gramatikos klaidas: *nuteikto* (14), *nuteiktos* (4), *nuteiktų* (2), *nuteikianti* (1), *nuteikia* (1), 3 rašybos klaidas: *nuteikkiančio* (1), *nuteikčio* (1), *nuteikiancio* (1), kurios, beje, turbūt galėtų būti laikomos tiesiog riktais⁸. Kontrolinė grupė, nors jos atliktyse ir neužfiksuota rašybos klaidų, 14 kartų suklydo pasirinkdama gramatinę žodžio formą: *nuteikto* (8), *nuteiktų* (1), *nuteikus* (2), *nuteikia* (3). Taigi

3 pav.
Tinkami pirmos
užduoties įrašymai

akivaizdu, kad veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvis sukėlė problemų abiem grupėms. Apskritai, kaip teigia Jonas Šukys (2003, p. 225), vartojant dalyvius, padalyvius ir pusdalyvius „būna nemaža klaidų“. Tai rodo ir aptariamo C testo rezultatai. 3 punkte abiejų grupių respondentai dažnu atveju rinkosi neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvio formą (emigrantų atveju – 20 klaidų, kontrolinės grupės – 9 klaidos). Abiejose grupėse buvo respondentų, kurie 3 punkte įrašė tiesioginės nuosakos esamojo laiko trečiojo asmens formą. Vienas emigrantas įrašė veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvį, bet pasirinko moteriškąją giminę, vadinasi, derino dalyvį su žodžiu *atbraila* (tai nebuvo laikoma klaida), tačiau įrašė netinkamą jo linksnį. Du kontrolinės grupės respondentai įrašė būtojo laiko padalyvio formą. Visi šie duomenys leidžia daryti prielaidą, kad veikiamosios rūšies dalyvių vartojimas respondentams, o ypač emigrantų grupei, kėlė sunkumų.

Kad dalyvių vartojimas emigrantams kelia problemų, rodo ir tai, kad sunkiai įveikiamas buvo ir 15 punktas, kuriame taip pat reikėjo įrašyti veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvį *menantis*. Šiuo atveju buvo padarytos 7 gramatikos klaidos ir pasirinktos rašyti tokios formos: *menančio* (1), *mena* (2), *mename* (1), *menami* (2), *menant* (1). Iš kontrolinės grupės tik vienam respondentui ši vieta sukėlė sunkumų ir jis įrašė *menamas* (1).

Emigrantų grupei nelengvai įveikiamas pasirodė ir 4 punktas, kur reikėjo baigti rašyti kiek retesnės vartosenos žodį *atbrailos*. Šiuo atveju buvo padaryta 15 klaidų (plg. kontrolinės grupės – 3 klaidos). Daugiausia (11) užfiksuota leksikos klaidų: *atbraižos* (4), *atbraižo* (1), *atbradas* (1), *atbrado* (1), *atbraido* (2), *atbraito* (1), *atbraiana* (1). Numanu, kad respondentai tiesiog neprisiminė žodžio *atbraila* ir vieni jų sugalvojo savo lyg ir panašiai skambantį žodį, o kiti pasirinko lietuvių kalboje egzistuojantį, bet kontekste netinkamą žodį *atbradas*. Trys kontrolinės grupės respondentai taip pat šiame punkte turėjo leksikos lygmens sunkumų ir rinkosi žodžius *atbraižos* (1), *atbražų* (1), *atbrazyviai* (1). Patikrinus žodžio *atbraila* vartojimo dažnumą, užfiksuotą Andriaus Utkos *Dažniniame rašytinėse lietuvių kalbos žodyne* (2009, p. 369), pasitvirtino prielaida, kad tai retos vartosenos žodis: 1 milijono žodžių tekстыne jis pasitaikė 2 kartus. Taigi spėtina, kad retesnės vartosenos žodžiai visiškai automatiškai ne-

⁸ Riktas – atsitiktinė „klaida, atsirandanti dėl psichologinės ir fizinės būsenos, dažniausiai greitai kalbant ar rašant, dėl nuovargio, streso ar dėmesio stokos“ (Ramonienė et al., 2012, p. 174).

⁹ <http://www.delfi.lt/projektai/klaidpeda/renginiai-ir-pramogos/darom-2015-akcijos-klaidpedoje-prioritetas-vandens-telkiniai.d?id=67775262#ixzz3Y8hKoiLU>, žiūrėta 2015-05-20.

iškyla iš atminties, ypač kai gyvenama ne lietuvių kalbos aplinkoje. Aptariamame punkte pasitaikė ir kitokio pobūdžio emigrantų klaidų: po 2 gramatikos (*atbraila*, o ne *atbrailos*) ir rašybos (*atbralos*). Kontrolinė grupė tokio pobūdžio klaidų nedarė.

2 užduotis

Antrai užduočiai buvo pasirinkta nedidelė atkarpa iš publicistinio stiliaus teksto, publikuoto naujienų portale *Delfi.lt*⁹. Tema – socialinė akcija *Darom*.

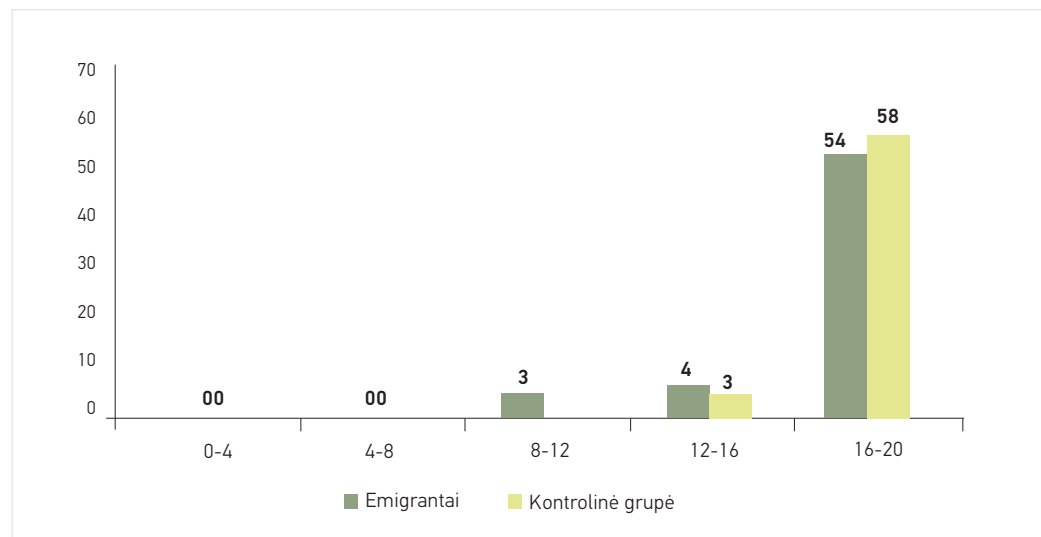
Kiekvieną pavasarį miestiečiai aktyviai dalyvauja švarinimosi akcijoje. Aštuonerius met___ gyvuojančios akci___ tikslas – skat___ Lietuvos gyven___ ekologinį mąst___, pilietiškumą, socia___ aktyvumą, žmo___ lygiavertiškumo suvo___ ir tel___ vietines bendru___ . Akcijos reng___ kviečia vis___ dalyvauti apli___ tvarkymo darb___. Jau yr___ numatyta daug___ nei penkias___ tvarkymosi vie___, bet j___ kiekvieną die___ dar atsiranda ir naujų. Tačiau kai kurios vietos vis dar neturi tvarkytojų.

Analizė atskleidė, kad ši užduotis abiejų grupių respondentams pasirodė lengviausia, jų rezultatų vidurkiai aukščiausi: emigrantų – 18,3, kontrolinės grupės – 19,1. Galima tik spėti, kodėl šis tekstas buvo lengviau įveikiamas. Viena priežasčių galbūt ta, kad teksto atkarpa yra paimta iš skaitomiausio žinių portalo *Delfi.lt*, vadinasi, respondentams šio portalo raiška galėjo būti gerai pažįstama. Žinoma, tai tik prielaida.

Iš analizės rezultatų, pateiktų 4 paveiksle, matyti, kad 54 emigrantai ir 58 kontrolinės grupės tiriamieji tinkamai įrašė nuo 16 iki 20 punktų. Žvelgiant į skaičius gali susidaryti įspūdis, kad skirtumas tarp abiejų grupių yra nereikšmingas. Tačiau atlikus T testą paaiškėjo, kad emigrantų rezultatai (vidurkis = 18,3, SD = 2,4) vis dėlto reikšmingai skyrėsi nuo kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 19,1, SD = 1,3); $t(120) = -2.30$; $p < 0,016$.

4 pav.

Tinkami antros užduoties įrašymai

Didžiausių sunkumų abiem grupėms sukėlė 29 punktas, kuriame reikėjo įrašyti veiksmažodį *telkti*, o emigrantų grupei dar ir 30 punktas, kuriame turėjo būti baigtas žodis *bendruomenes*.

Antrame teksto sakinyje vienaarūšės sakinio dalys *skatinti* ir *telkti* yra gerokai nutolusios viena nuo kitos. Toks ilgas, išplėtotas sakinyvis, spėtina, galėjo tapti trukdžiu tinkamai baigti 29 punktą. Aptariamam atveju emigrantai paliko 10, o kontrolinė grupė – 11 klaidų. Tiesa, galima teigti, kad šis punktas emigrantų grupei buvo sunkesnis leksikos požiūriu, nes kai kurie jų neatpažino žodžio šaknies ir rašė *televizijos* (1), *telekomunikaciją* (1), *teliko* (1). *Dažniniame*

rašytinės lietuvių kalbos žodyne patikrinus veiksmažodžio *telkti* vartojimo dažnumą paaiškėjo, kad tai taip pat retesnės vartosenos žodis: milijono žodžių tekstyne *telkti* užfiksuoti 2 vartojimo atvejai (Utkā, 2009, p. 446), dažniau šis veiksmažodis vartojamas su priešdėliais: *pasitelkti* – 59 atvejai (Utkā, 2009, p. 59), *sutelkti* – 29 pavartojimai (Utkā, 2009, p. 108) ir pan. Taigi išryškėjo tendencija: kai susiduriama su retesnės vartosenos žodžiais, emigrantams kyla leksinio lygmens sunkumų.

Tačiau aptariamame punkte vis dėlto dominavo ne leksikos, o gramatikos klaidos. Buvo rašoma ne veiksmažodžio bendratis, o esamojo laiko padalyvis *telkiant* (2) ar daiktavardis *telkimą* (2), *telkimosi* (1), *telkimą* (1), *telkimąsi* (2). Pastaruoju atveju tekstas buvo dar ir papildytas prielinksniu *j*. Panašaus pobūdžio klaidų darė ir kontrolinės grupės respondentai. Jie rinkosi ir sangražinę formą *telktis* (1), ir tiesioginės nuosakos esamojo laiko trečiojo asmens formą *telkia* (1), ir veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvį *telkiančias* (1), esamojo laiko padalyvį *telkiant* (1), daiktavardį *telkimą* (4) ar konstrukciją *telkimą j* (2). Padaryta ir viena rašybos klaida *telklti* – spėtina, kad tai tiesiog riktas.

Aptariant šiame punkte abiejų grupių paliktas klaidas galima pasakyti, kad jų radimasis turbūt susijęs ir su skaitymo gebėjimais. Kaip teigiama skaitmeninių medijų eksperto Arūno Gudinavičiaus (cit. iš Januškevičienė, 2018, p. 23), mokslininkų pastebėta, kad apskritai „[m]ažėja gebėjimas suvokti ilgą tekstą“, žmogaus gyvenime ima dominuoti fragmentinis skaitymas: „[š]iais laikais mes turime ilgąjį skaitymą, kai skaitomi ilgi tekstai santykinai ilgą laiko tarpą, ir fragmentišką trumpų tekstų, žinučių, antraščių skaitymą. Pastarojo skaitymo labai sparčiai daugėja“ (Gudinavičius, 2018, cit. iš Januškevičienė, 2018, p. 22). Ilgo teksto ar sakinio minties suvokimo spragas šio straipsnio autorei pokalbiuose yra ne kartą minėję emigracijoje gyvenantys lietuviai. Jie teigė retai skaitą net ir žinių portalų tekstus, nes jų sakiniai tokie ilgi, kad perskaičius sunku prisiminti, kas buvo rašyta pradžioje. Taigi ir spėtina, kad 29 punkte bent jau gramatikos klaidų radimosi priežastys gali būti susijusios su respondentų skaitymo įpročiais ar įgūdžiais.

Kaip jau buvo minėta, emigrantų grupei sunkumų sukėlė ir 30 punktas, kuriame reikėjo baigti žodį *bendruomenės*. Iš 13 klaidų 6 buvo leksinio lygmens: *bendruma* (2), *bendrumą* (3), *bendrumu* (1). Kontrolinė grupė šiuo atveju paliko 4 klaidas: leksikos – *bendrumas* (1), rašybos – *bendruomenės* (1), gramatikos ir rašybos drauge – *bendruamenės* (2). *Dažniniame rašytinės lietuvių kalbos žodyne* fiksuota, kad 1 milijono žodžių tekstyne buvo 92 žodžio *bendruomenė* pavartojimo atvejai (Utkā, 2009, p. 48). Taigi šis žodis yra vartojamas gerokai dažniau nei, pavyzdžiui, *atbraila*, tačiau palyginus su vartojimo dažnumo sąraše esančiu pirmu daiktavardžiu *žmogus* (pavartojimų skaičius 3647 (Utkā, 2009, p. 1)) galima teigti, kad ir žodis *bendruomenė* yra retesnės vartosenos. Gali kilti abejonių, ar nelabai dažna aptariamo žodžio vartoseną galėjo lemti klaidų radimasi – juk emigracijos kontekste šis žodis, spėtina, yra gana aktyvios vartosenos: buriamasi į lietuvių bendruomenes, kurios užsiima aktyvia veikla. Tačiau neatmetama ir galimybė, kad klydusiems respondentams bendruomenės veikla yra svetima. Tuomet galėtų veikti vartosenos (ne)dažnumo veiksnys. Šiame punkte padaryta ir gramatikos klaida – įrašyta *bendruomenės* (3), kuri, manytina, buvo nulemta netinkamo 29 punkto įrašo. Būta ir rašybos riktų – *bendrumenes* (4).

3 užduotis

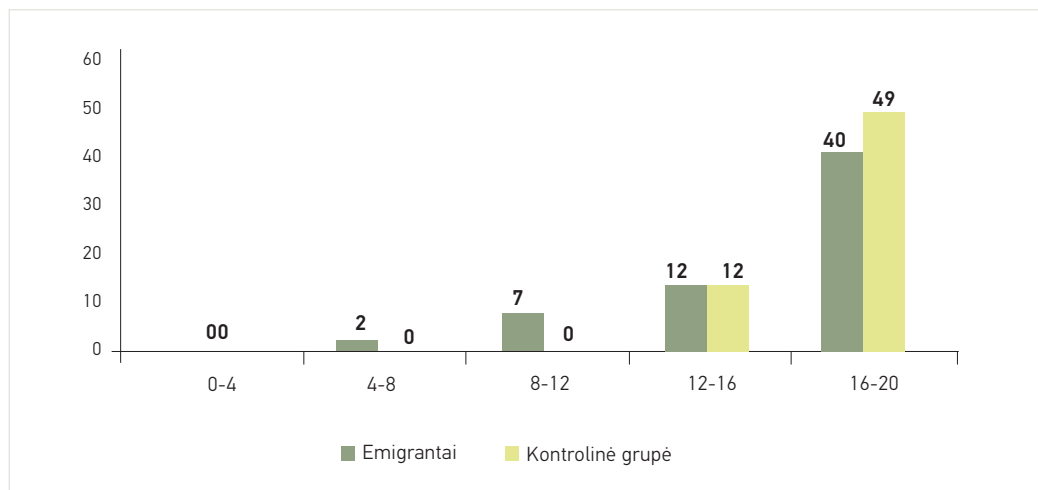
Trečias – mokslo populiarinimo stiliaus – tekstas buvo pasirinktas iš Ričardo Kazlausko ir Dianos Kazlauskienės knygos „Lietuvos gamta“ (1997, p. 46) ir pritaikytas tyrimo reikmėms. Teste naudota tokia teksto atkarpa, kurios supratimas nereikalauja specifinių mokslo srities žinių ar žodyno.

Miškas lietuviui brangus nuo žilos senovės. Jis saug__ nuo pri____, rengė i__ maitino. Ned____ išliko se__ girių, kur____ kirto sa__ ir svet____. Dabar gir____ vietoje ply____ laukai, iša____ miestai, miest____. Visiems žin____, kad au____ miškas šimtme____, o kil____ gaisrui sud____ greitai. Praūž____ liepsnos, pasigl____ viską, apang____ stagarai belieka. Praeis pusšimtis metų, kol sužaliuos atsodintas miškas.

Kaip atskleidė rezultatų analizė, ši užduotis abiem respondentų grupėms buvo sunkesnė nei pirmi du tekstai. Rezultatai apibendrinti 5 paveiksle. Emigrantų grupėje buvo daugiau respondentų (7), kurie tinkamai baigė nuo 8 iki 12 punktų (plg.: pirmo teksto – 4, antro – 3), o 2 žmonės teuzpildė 4–8 tarpus (tokio rezultato pirmo ir antro tekstų atveju nebuvo). Gerokai daugiau kontrolinės grupės respondentų (12) tinkamai baigė 12–16 punktų (plg. pirmo ir antro teksto atveju po 3).

5 pav.

Tinkami trečios užduoties įrašymai

Ir aptariamu atveju T testu atlikta analizė parodė, kad emigrantų rezultatai (vidurkis = 16,4, SD = 3,1) reikšmingai skyrėsi nuo kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 18,0, SD = 1,8); $t(120) = -3.41$; $p < 0,002$. Konkrečių punktų rezultatų analizė rodo, kad abiem grupėms didžiausių sunkumų kėlė tie patys trys punktai – 46, 50 ir 58, be to, emigrantai sunkiau dorojosi su 59 ir 60 punktais.

46 punkte reikėjo įrašyti jungiamąjį žodį *kurias*. Šiuo atveju emigrantų grupė iš viso padarė 18, o kontrolinė grupė – 15 klaidų. Emigrantų atliktyse dominavo tokios gramatikos klaidos (14): *kuriuose* (3), *kurios* (1), *kurių* (1), *kuriose* (taip pat ir su rašybos raktu *kuriosev*) (8), *kuriš* (1 – šiuo atveju akivaizdus ir rašybos riktas). Taigi buvo pasirinktas netinkamas jungiamojo žodžio linksnis ar ne ta giminė, o tai iškreipdavo teksto mintį. Kontrolinė grupė tokio pobūdžio klaidų paliko 8: *kuriuose* (3), *kuriuos* (2), *kuriose* (3). Taigi klaidų pobūdis analogiškas. Šiame punkte buvo ir leksikos klaidų, pavyzdžiui, emigrantai rašė *kur ne kur* (1), *kursenoliai* (1, sujungti du žodžiai), *kurkas* (1, sujungti du žodžiai). Žodyno požiūriu kūrybiški buvo ir kontrolinės grupės respondentai: *kurto* (1), *kur nekirto* (1), *kiti* (1), *medžius* (1), *kur medžius* (1). Toks abiejų grupių išradingumas gali rodyti, kad respondentai ne visai gerai suvokia minčių jungtis. Rašybos riktų paliko tik emigrantų grupė: *kuriš* (1), *kuriosev* (1), *kurjas* (1).

Visai kitokio pobūdžio klaidos buvo pastebėtos 58 punkte, kur reikėjo įrašyti *praūžia liepsnos*. Emigrantai šiame punkte paliko 42 klaidas – visas gramatikos. Galima teigti, kad tiriamieji nepaisė teksto skyrybos ir nematė, kad turi įrašyti vienasarūšius tarinius *praūžia* ir *pasiglemžia*. 58 punktą jie baigė įvairiai: *praūžus* (1), *praūžę* (3), *praūžs* (1, palikta ir rašybos klaida), *praūže* (1, rašybos klaida), *praūžė* (1, šis atvejis galėjo tikti, jei būtų įrašyta *pasiglemžė*, tačiau

laikų derinimo nebuvo paisoma), *praūžiančios* (1), *praūžusios* (34, 1 iš jų su rašybos klaida *praūžušios*). Akivaizdu, kad dominuoja įrašymas *praūžusios liepsnos*. Panašiai elgiasi ir kontrolinė grupė, šiame punkte palikusi 43 gramatikos klaidas: *praūžusios* (37), *praūžiančios* (2), *praūžę* (3), *praūždavo* (1). Galima spėti, kad žodžių junginys *praūžusios liepsnos* galbūt yra pastovusis, o respondentai neanalizuoja sakinio struktūros, nekreipia dėmesio į skyrybą, bet rašo tai, kas aktyvuojama greičiausiai. Tačiau pasakytina, kad *Lietuvių kalbos kolokacijų žodyne* (Bielinskienė et al., 2019) junginio *praūžiančios liepsnos* nėra, bet šis žodynas yra ribotos apimties, taigi junginio nebuvimas jame dar nerodo, kad tas junginys nėra pastovusis.

Aptariamoje užduotyje ir keliuose kituose punktuose respondentai susidūrė su leksikos sunkumais. Pavyzdžiui, 50 punkte reikėjo baigti rašyti veiksmažodį *plyti* (tinkamu buvo laikomas ir įrašas *plyni*). Šis žodis, kaip rodo *Dažninis rašytinės lietuvių kalbos žodynas* (Utkā, 2009, p. 150), yra retos vartosenos: 1 milijono žodžių tekстыne rasta 16 jo pavartojimo atvejų. Turbūt retesnė veiksmažodžio *plytėti* vartoseną lėmė tai, kad aptariamame punkte emigrantų grupės buvo palikta 16, o kontrolinės grupės – 10 klaidų. Emigrantai rašyti aptariamą žodį baigė įvairiai: *plynuoja* (1), *plynoja* (3), *plyno* (4), *plyto* (3), *plynta* (1), *plyki* (4), žodis *plyki* tiktų kontekste, bet nepaisoma rašybos). Klaidingų atsakymų variantai rodo, kad iš esmės žmogui žodis yra girdėtas, bet nepadaroma tinkama jo forma. Panašiai elgėsi ir 9 kontrolinės grupės asmenys, kurie įrašė *plyno* (8) ar *plynoja* (1). Pastebėtina, kad net daugiau kontrolinės grupės respondentų rinkosi formą *plyno*, o emigrantai kūrė įvairesnes formas. Vienas kontrolinės grupės žmogus aptariamame punkte įrašė *plyty*, visai sugriaudamas teksto logiką.

Didesnių sunkumų emigrantų grupei sukėlė ir 59 punktas, kuriame reikėjo baigti veiksmažodį *pasiglemžia*. Tai taip pat yra retos vartosenos žodis – 1 milijono žodžių tekстыne būta 7 jo pavartojimų (Utkā, 2009, p. 203). Emigrantų grupė šiuo atveju paliko 5 žodyno klaidas: *pasiglaus* (1), *apsiglaubia* (1), *pasiglobia* (2), *pasiglėbia* (1). Akivaizdu, kad įrašytinas žodis neprisimenamas ir tiesiog sukuriamas. Kontrolinės grupės atliktyse taip pat aptiktos 2 tokios klaidos: *pasiglebia* (1), *pasiglobia* (1). Taip pat ši grupė aptariamame punkte paliko ir gramatikos klaidų: *pasiglemždavo* (1), *pasiglemžė* (1) – buvo pažeista laikų derinimo taisyklė. Dvi tokias klaidas paliko ir emigrantų grupė, įrašiusi *pasiglemžė* (2). Beje, 7 emigrantai įrašomame žodyje padarė rašybos klaidą: *pasiglemzia* (4), *pasigliamžia* (3). Kontrolinės grupės atliktyse rašybos klaidų nebuvo.

Emigrantų grupė susidūrė su sunkumais ir baigdama rašyti 60 punktą. Šiuo atveju reikėjo pavartoti žodį *apanglėję* (tinkamu atsakymu buvo laikomas ir įrašymas *apangliję*). Į *Dažninį rašytinės lietuvių kalbos žodyną* (Utkā, 2009) toks žodis nėra įtrauktas, o tai liudija retą jo vartoseną bent jau rašytinėje kalboje. Aptariamu atveju emigrantai paliko 16 klaidų, iš kurių 7 – žodyno klaidos (kai kurios susipynusios ir su rašybos klaidomis): *apangę* (2), *apangę* (3), *apanga* (2). Padaryta ir viena gramatikos klaida – *apanglės* (1), paliktos 8 rašybos klaidos: *apanglėja* (1), *apanglija* (1), *apangėję* (3, šiuo atveju lieka abejonė, ar tiesiog įsivėlė riktas – praleista *l* raidė, ar neprisimintas žodis), *apangkeje* (1), *apanglejea* (1), *apankglėja* (1). Kontrolinė grupė 60 punkte padarė 7 klaidas, iš kurių kai kurios yra tokios pat, kaip ir emigrantų grupės: *apangę* (1), *apanga* (1), *apangiję* (2), *apanglėja* (2), *apanglieję* (1). Visa tai tik pagrindžia mintį, kad emigrantai ir neemigravę lietuviai linkę daryti tokias pačias klaidas, tik skiriasi klaidų mastas.

4 užduotis

Šiai užduočiai buvo pasirinkta teksto atkarpa iš Vilniaus miesto savivaldybės internetinio puslapio *Vilnius.lt*¹⁰, t. y. iš administracinės erdvės. Teksto tema – greitieji kreditai ir dėl jų kylančios problemos.

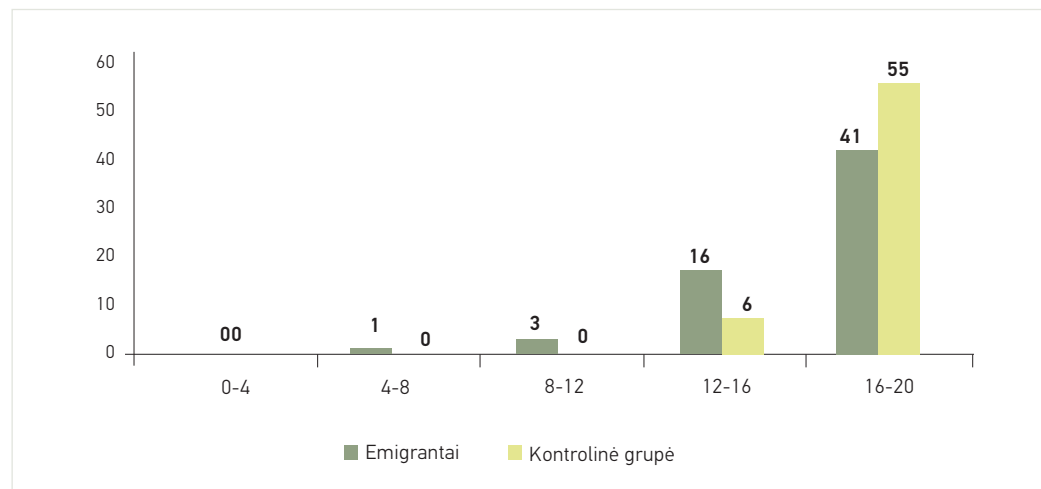
¹⁰ https://www.vilnius.lt/lit/_placiau/15661/10463411, žiūrėta 2015-06-30.

Greitam kreditui gauti tereikia turėti internetą, kompiuterį, išmanųjį telefoną. Asmeniui finansinė pagalba galėtų būti suteikiama netgi neperžengiant namų slenkstį. Apie greitą kreditų informaciją daug, tačiau dažniausiai neįvertinama sunki tokia kreditų naša. Žmonės būna visiškai įsitinę, kad įmoka sugebės laiku sumokėti ir taip paskatinti atsikratyti. Manoma, kad kreditas, o ypač greitųjų, poreikio priežastis – negebėjimas valdyti savo finansų. Tačiau juk ir kreditas nepadaeda išmokti tai daryti.

Rezultatų analizės duomenys apibendrinti 6 paveiksle, iš kurio matyti, kad respondentams su šiuo tekstu susidoroti buvo šiek tiek lengviau nei su trečiu. Galbūt tai susiję su teksto tema arba su stiliumi – lengviau įveikiamas paprastesnės, kasdieniškesnės raiškos tekstas, kurio žodžiai yra dažnesnės vartosenos.

6 pav.

Tinkami ketvirtos užduoties įrašymai

Tačiau ir šiuo atveju T testu atlikta analizė parodė, kad emigrantų rezultatai (vidurkis = 16,8, SD = 2,6) vis dėlto reikšmingai skyrėsi nuo kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 18,5, SD = 1,6); $t(120) = -4.33$; $p < 0,000$. Abiem grupėms didesnių problemų sukėlė 74, 77, 78 punktai, be to, emigrantai sunkiau susidoravo su 61 ir 66 punktais.

Rezultatų analizė atskleidė, kad abiem grupėms daugiausia sunkumų sukėlė 78 punktas, kuriame reikėjo įrašyti žodį *manoma*. Visas tekstas rodė beasmenį kalbėjimą. Tačiau šios teksto ypatybės nepaisė 38 emigrantai ir 25 kontrolinės grupės respondentai. Emigrantai rašė *manau* (33), *manyčiau* (1), *mano* (1), *manome* (1), *manoms* (1, matomas ir rašybos riktas), *mangaila* (1, du žodžiai parašyti kartu, nukrypta nuo teksto). Kontrolinė grupė šiame punkte įrašė *manau* (19), *mano* (4), *manom* (1), *mano nuomone*, *kad* (1, nepaisyta teksto, prirašyta daugiau žodžių). Taigi beasmenis pasakojimo būdas daugiau nei pusės emigrantų ir kiek daugiau nei trečdalis kontrolinės grupės respondentų liko nepastebėtas.

Kaip jau minėta, abiem grupėms buvo problemiškas ir 74 punktas, kuriame reikėjo įrašyti žodį *įmoka* (tinkamu atsakymo variantu buvo laikoma ir vienaskaitos forma *įmoka*). Analizės rezultatai rodo, kad dalis abiejų tiriamųjų grupių gerai nesuprato teksto ir tame punkte rašė įvairias žodžio *įmonė* formas. Emigrantai paliko 20 tokių klaidų: *įmonė* (9), *įmonės* (9), *įmonei* (1), *įmones* (1) – tokiu atveju pynėsi ir leksikos, ir gramatikos klaidos. Nedaug šiuo požiūriu nuo emigrantų atsiliko ir kontrolinė grupė, padariusi 13 klaidų: *įmonė* (4), *įmonės* (3), *įmonei* (6). Sunku nuspėti klaidų priežastis, bet galbūt viena jų – retai skaitomi tokio pobūdžio tekstai. Tačiau buvo ir respondentų, kurie pasirinko tinkamą žodį *įmoka*, bet jį įrašė netinkama forma: emigrantai – *įmoka* (1), *įmokes* (1, bet gal tai veiksmažodžio forma), kon-

trolinė grupė – *įmokai* (1). Vienas emigrantas įrašė *įmokėti* (1). Visa tai rodo, kad tiriamieji nesugebėjo atkurti riščiaus teksto, galbūt jo nesuprato.

Dar vienas abiejų grupių nelengvai įveiktas punktas – 77. Jame reikėjo baigti žodį *paskolos*. Emigrantai šiuo atveju paliko 22 klaidas, o kontrolinė grupė – 14. Daugiausia klaidų, šio straipsnio autorės nuomone, radosi dėl to, kad tiriamieji gerai nesuprato teksto ir vietoj reikiamo žodžio rinkosi minčių dėstymo seką rodantį žodį *paskui* (14 emigrantų ir 9 kontrolinės grupės klaidos) ar *paskiau* (2 emigrantų klaidos). Taip pat buvo respondentų, kurie įrašė vienaskaitos įnagininko formą *paskola* (5 emigrantai ir 4 kontrolinės grupės nariai) nepaisydami, kad veiksmažodis *atsikratyti* valdo kilmininko linksnį. Su rašybos klaida daugiskaitos kilmininką pateikė vienas emigrantas – *paskolu* (1). O vienas kontrolinės grupės žmogus papildė tekstą prirašydamas *paskubom jų* (1).

Kitas punktas, kuriame jau labiau emigrantų grupės respondentai susidūrė su sunkumais, buvo 61, kur reikėjo baigti rašyti žodį *finansinė*. Šiuo atveju emigrantai paliko 21 klaidą, o dominavo įvairaus pobūdžio rašybos netikslumai: *financinė* (6), *financcine* (1), *finané* (1), *finansine* (4), *finanansinė* (2), *finansibe* (1). Iš pavyzdžių matyti, kad 7 kartus aptariamame žodyje įrašyta raidė *c* vietoje *s*. Primintina, kad tiriamieji savo gyvenamose šalyse vartoja anglų kalbą, ja spėtina, skaito žiniasklaidos tekstus, tvarko savo finansinius reikalus. Anglų kalbos žodyje *financial* yra *c* raidė. Taigi spėtina, kad lietuviškame tekste šiuo atveju savo pėdsaką paliko anglų kalba. Kontrolinė grupė šiame žodyje jokių rašybos klaidų nepadarė. Tačiau ši grupė 4 kartus suklydo pasirinkusi netinkamą formą *finansinę* (4), tiek pat tokių klaidų paliko ir emigrantai. Galima daryti prielaidą, kad ši klaida taip pat įsivėlė dėl to, kad nebuvo paisoma pasakojimo būdo – kalbėjimo neveikiamosios rūšies formomis: plg. *suteikia finansinę pagalbą*, bet *suteikiama finansinė pagalba*. Pabrėžtina, kad, kaip ir 78 punkto atveju, tokią klaidą darė abi respondentų grupės. Beje, emigrantai 61 punkte dar pateikė ir atsakymus *finansų* (1), *finansininkui* (1) – tai jau buvo laikoma žodyno klaidomis.

Emigrantams dar vienas šios užduoties probleminis punktas buvo 66. Jame reikėjo įrašyti žodį *greituosius* (*kreditus*). Tiriamieji šiame punkte paliko 21 klaidą, iš kurių 16 gramatikos, o tarp jų 14 atvejų, kai buvo pasirinkta neįvardžiuotinė forma *greitus* (14). Kontrolinės grupės atliktyse tokių klaidų buvo 2. Akivaizdu, kad terminuose vartojama įvardžiuotinė forma dalies emigrantų buvo primiršta. Pastebėtas 1 atvejis, kai žmogaus stengtasi parašyti įvardžiuotinę formą, bet tai padaryta klaidingai – *greituji* (1). Taip pat rastas atvejis, kuriame įvardžiuotinė forma įrašyta jos nesuderinus su žodžiu *kreditus* ir palikus dar ir rašybos klaidą – *greitujų* (1). Rašybos klaidų būta ir daugiau: *greituuosius* (4, beje, tokį riktą paliko ir 1 kontrolinės grupės žmogus), *greituuosius* (1), tačiau tokios klaidos traktuotinos tik kaip atsitiktiniai atlikties netikslumai.

5 užduotis

Penktas tekstas buvo pasirinktas iš Vilniaus viešojo transporto įmonės interneto puslapio *Vilniausviesasistransportas.lt*¹¹ ir pritaikytas tyrimui. Šis tekstas – tai įmonės savireklama.

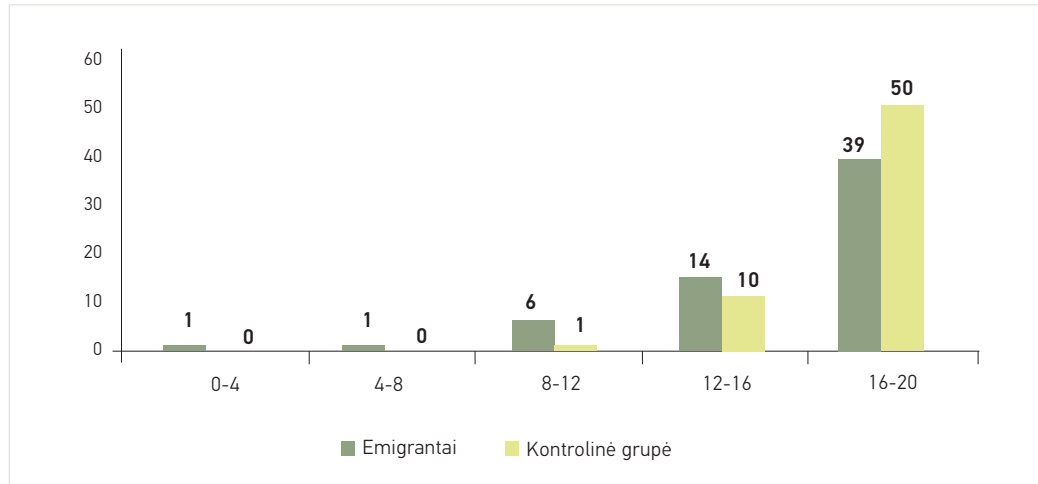
Bendrovės misija – teikti miesto gyventojams ir svečiams saugaus, punktualaus keleivių vežimo ir aptarnavimo paslaugas. Mes, atsiž_____ į kele_____ poreikius i_____ pageidavimus, skati_____ savo įmo_____ ir vi_____ jos darbu_____ pažangą. Kolek_____ siekia, ka_____ mūsų organi_____ būtų vie_____ iš lyde_____ tarp bendr_____, įvairiais mie_____ maršrutais veža_____ keleivius. Da_____ mūsų teiki_____ ir įvai_____ dydžio trans_____ priemonių nuo_____ paslaugos. Bendrovė atsako už savo darbo kokybę.

¹¹ <http://www.vilniausviesasistransportas.lt/apie-mus>, žiūrėta 2015-05-26.

Rezultatų analizė (žr. 7 pav.) parodė, kad užduoties atlikimas respondentams nebuvo labai lengvas. Emigrantų rezultatų vidurkis – 16,3 – yra mažesnis, o kontrolinės grupės – 18,3 – šiek tiek didesnis nei trečio teksto atveju (atitinkamai 16,4 ir 18,0).

7 pav.

Tinkami penktos užduoties įrašymai

T testu atlikta analizė ir šiuo atveju parodė, kad emigrantų rezultatai (vidurkis = 16,3, SD = 3,4) reikšmingai skiriasi nuo kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 18,1, SD = 1,8); $t(120) = -3.53$; $p < 0,002$. Didžiausių problemų abiem grupėms sukėlė 81 ir 95 punktai, tačiau emigrantams nebuvo lengvas ir 97 punktas.

81 punkte reikėjo baigti rašyti neasmenuojamą veiksmažodžio formą *atsižvelgę* arba *atsižvelgdami*. Emigrantai iš viso paliko 37, o kontrolinė grupė – 27 klaidas. Teksto skyryba neleido šiame punkte rašyti asmenuojamosios veiksmažodžio formos, tačiau didelė dalis tiek vienos, tiek kitos grupės respondentų teksto skyrybos nepaisė. Dažnai buvo pasirenkama forma *atsižvelgiame*: emigrantų grupėje ją rašė 32, o kontrolinėje – 24 žmonės. Pastebėti ir keli atvejai, kurie rodo, kad respondentas suvokė, jog turi būti įrašyta neasmenuojamoji veiksmažodžio forma, bet taisyklingai jos nebaigė. Pavyzdžiui, kontrolinės grupės atliktyse galima rasti tokių formų: *atsižvelgiantys* (1), *atsižvelgus* (1) ir *atsižvelgami* (1). Manytina, kad pastaroji forma – tiesiog rašybos riktas. Tačiau kitos dvi – netinkamai parinktos neasmenuojamosios formos. Du emigrantai taip pat suklydo rašydami reikiamą formą (*atsižvelge* (2)), o vienas, galbūt neprisiminęs žodžio *atsižvelgti*, įrašė *atsižiūrėję* (1). Taigi šio punkto analizė ir vėl rodo, kad susidūrę su neasmenuojamosiomis veiksmažodžio formomis respondentai patiria sunkumų: emigrantai – daugiau, kontrolinė grupė – mažiau, bet sunkumai tokie patys. Tai paliudija ir 95 punkto rezultatų analizė.

Šiame punkte reikėjo įrašyti veikiančios rūšies esamojo laiko dalyvį *vežančių*, kuris turėjo būti suderintas su žodžiu *bendrovių*, tačiau tarp abiejų žodžių buvo trijų leksinių vienetų nuotolis. Emigrantų grupė šiuo atveju paliko 26 klaidas, iš jų – 22 gramatikos: *vežame* (4), *vežanti* (4), *vežančias* (1), *vežančius* (3, vienas atvejis drauge su rašybos klaida *vežancius*), *vežami* (1), *vežamus* (5), *vežadami* (1, rašybos klaida), *vežant* (3). Nedaug nuo emigrantų atsiliko ir kontrolinė grupė, padariusi 21 klaidą, iš kurių 17 gramatikos: *vežame* (7), *veža* ir (1, respondentas dar ir papildė tekstą jungtuku), *vežanti* (1), *vežančia* (1), *vežančius* (1), *vežančiais* (1), *veždama* (2), *vežačias* (1, rašybos riktas), *vežamus* (2). Be to, kontrolinės grupės atsakymuose rasta ir 1 leksikos klaida *vežiodama* (1). Beje, kontrolinė grupė rašybos klaidų nepadarė, o emigrantų atsakymuose, be jau minėtų rašybos klaidų, buvo ir *vežaančių* (2), *vežačių* (1) – tačiau visos šios klaidos traktuotinos kaip riktai.

Su neasmenuojamosiomis veiksmažodžio formomis susijęs ir emigrantams didesnių sunkumų sukėlęs 97 punktą, kuriame reikėjo įrašyti neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvį *teikiamos*, suderintą su žodžiu *paslaugos*, nuo minėto dalyvio buvusio už 6 žodžių. Šiuo atveju emigrantai paliko 14 klaidų, iš kurių 10 – gramatikos: *teikiamų* (5), *teikiama* (3), *teikiami* (2). Padaryta ir rašybos (*teikimos* (2)), ir leksikos (*teikimas* (2)) klaidų. Kontrolinės grupės atliktyse buvo 6 gramatikos klaidos: *teikia* (2), *teikiamos* (1), *teikiama* (3). Taip pat pastebėta po vieną rašybos (*teikimos* (1)) ir leksikos (*teikimo* (1)) klaidą.

Emigrantų grupei labiau leksinio lygmens problemų sukėlė ir 93 punktą, kur turėjo būti įrašyta *bendrovių*. *Dažniniame rašytinėse lietuvių kalbos žodyne* užfiksuota, kad tai gana dažnos vartosenos žodis – 1 milijono žodžių tekстыne rasti 323 jo pavartojimo atvejai (Utkā, 2009, p. 14). Tačiau neaišku, ar jis labai aktyviai vartojamas emigracijoje gyvenančių žmonių. Tokias abejones sustiprina ir tyrimo rezultatai, kurie rodo, kad iš 16 šiame punkte emigrantų padarytų klaidų 13 buvo leksinio lygmens: *bendradarbių* (3, iš jų viena su rašybos klaida *bendradarbiu*), *bendruomenės* (4), *bendruomenių* (1), *bendrijų* (1), *bendra* (1), *bendrų* (2), *bendrojo* (1). Kitos 3 klaidos buvo rašybos: *bendroviu* (2), *bendrvės* (1, taip pat ir gramatikos klaida). Kontrolinės grupės respondentai šiame punkte taip pat darė leksikos klaidų (7): *bendruomenės* (2), *bendruomenių* (1), *bendruojančių* (2), *bendrijų* (1), *bendraminčių* (1). Taigi sutampa trijų klaidų raiška su emigrantų grupės pasirinktais netinkamais leksiniais vienetais.

Šio straipsnio tikslas buvo atsakyti į klausimą, ar tiriamosios emigrantų grupės lietuvių kalba patiria atriciją, ir pateikti įžvalgų, su kokio pobūdžio lietuvių kalbos vartojimo sunkumais susiduriama.

C testo analizė atskleidė, kad emigrantų ir kontrolinės grupės bendrieji rezultatai skiriasi – lengviau su testu susidorojo kontrolinė grupė, o, kaip rodo T testu atlikta duomenų analizė, skirtumas tarp emigrantų viso testo rezultatų (vidurkis = 85,5, SD = 12,0) ir kontrolinės grupės rezultatų (vidurkis = 92,7, SD = 6,1) statistiškai reikšmingas: $t(120) = -4.14$; $p < 0,0016$. Be to, statistiškai reikšmingi skirtumai ir tarp kiekvienos užduoties rezultatų. Visų užduočių rezultatų vidurkiai emigrantų yra mažesni nei kontrolinės grupės, net geriausiai atlikę testą emigrantai neprilygo geriausiems kontrolinės grupės respondentams. Tai leidžia manyti, kad daugiau nei 5 metus emigracijoje gyvenanti tiriamųjų grupė patiria gimtosios lietuvių kalbos atriciją.

Kalbant apie klaidų pobūdį pasakytina, kad tiek gramatikos, tiek leksikos ar rašybos klaidų emigrantai darė akivaizdžiai daugiau nei kontrolinė grupė. Emigrantų atliktyse dominavo gramatikos klaidos, taip pat buvo palikta nemaža rašybos klaidų ar riktų, o santykiškai mažiau – leksikos klaidų. Kontrolinė grupė, nors ir rečiau klydo, bet daugiausia darė gramatikos klaidų, mažiau – rašybos klaidų. Nors tyrėjų teigiama, kad esminės gramatikos pamatai suaugusiems žmonėms emigravus neišjudinami, tačiau, kaip rodo šio tyrimo duomenys, emigrantai vis dėlto susiduria su tam tikrais gramatinės raiškos sunkumais. Pavyzdžiui, nors abiejų tiriamųjų grupių atliktyse gramatikos požiūriu problemiškesni buvo neasmenuojamųjų veiksmažodžio formų vartojimo atvejai, baigdami juos rašyti dažniau klydo emigrantai. Taigi galima teigti, kad jei tam tikrų gramatinės raiškos sunkumų esama neemigravusių žmonių kalboje, tokie sunkumai akivaizdžiai išryškėja emigravus, jų mastas didėja.

Leksikos lygmeniu įžvelgtina tokia tendencija: jei respondentai teste susidurdavo su retesnės vartosenos žodžiais, daliai abiejų grupių tiriamųjų kildavo problemų juos baigti. Tačiau vis dėlto tokius žodžius prisiminti ir taisyklingai įrašyti sunkiau sekė emigrantų grupei. Taigi greitas retos vartosenos žodžių prisiminimas emigravus yra sunkesnis.

Žinoma, pateiktas įžvalgas reikėtų tikrinti toliau tiriant emigrantų kalbinę raišką, nes šiame straipsnyje aprašyti palyginti nedidelės imties tiriamųjų – 61 emigranto – rezultatai. Didesnė

Išvados

tiriamųjų grupė galėtų leisti įžvelgti ir įvairių sociolingvistinių veiksnių (lyties, amžiaus, išsilavinimo, gyvenimo svetur trukmės ir pan.) įtaką raiškos pokyčiams. Be to, emigrantų grupė ir kontrolinė grupė galėtų būti geriau subalansuotos išsilavinimo požiūriu. Taip pat reikėtų tikrinti, ar įžvelgtos tendencijos pasikartoja, kai analizuojama ne vien anglų – tarptautinės *lingua franca*, – bet ir kitų, pavyzdžiui, norvegų, ispanų, kalbų aplinkoje gyvenančių emigrantų raiška.

Literatūra

- 1 Ahlsén, E., 2013. Language Attrition. In: The Encyclopedia of Applied Linguistics, (ed.) Chappelle, C. A. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/book/10.1002/9781405198431>. [Accessed May 15, 2015].
- 2 Bardovi-Harlig, K., & Stringer, D., 2010. Variables in Second Language Attrition. Advancing the State of the Art. *Studies in Second Language Acquisition*, no. 32, pp. 1–45. <https://doi.org/10.1017/S0272263109990246>
- 3 Bielinskienė, A., Boizou, L., Bumbulienė, I., Kovalevskaitė, J., Krilavičius, T., Mandravickaitė, J., Rimkutė E., & Vilkaitė-Lozdienė L., 2019. Lietuvių kalbos kolokacijų žodynas. Kaunas: VDU.
- 4 Blažienė, A., 2015. Dvikalbių vaikų rišliojo pasakojimo produktyvumas ir leksinė įvairovė. *Taikomoji kalbotyra*, no. 7. Retrieved from <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2015/07/dvikalbiu-vaiku-risliojo-pasakojimoproduktyvumas-ir-leksine-ivairove>. [Accessed September 20, 2015].
- 5 Blažienė, A., 2016. Lietuvių vaikų leksikos ir gramatikos raida anglakalbėje aplinkoje. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
- 6 Cherciov, M., 2011. Between Attrition and Acquisition: the Dynamics between Two Languages in Adult Migrants. PhD Thesis. University Toronto.
- 7 DLKG – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. 1994. (ed.) Ambrazas, V. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- 8 Eckes, T. & Grotjahn, R., 2006. A Closer Look at the Construct Validity of C-tests. *Language Testing*, no. 23 (3), pp. 290–325. <https://doi.org/10.1191/0265532206lt330oa>
- 9 Eckes, T., 2011. Item banking for C-tests: A polytomous Rasch Modeling Approach. *Psychological Test and Assessment Modeling* 53, pp. 414–439.
- 10 Gudavičienė, E., 2015. Bendrosios emigrantų kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijos. Emigrantai: kalba ir tapatybė [moksl. red. M. Ramonienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 43–58.
- 11 Harsch, C., & Hartig, J., 2015. Comparing C-tests and Yes/ No Vocabulary Size Tests as Predictors of Receptive Language Skills. *Language Testing*, no. 33, pp. 555–575. <https://doi.org/10.1177/0265532215594642>
- 12 Jakaitė-Bulbukienė, K., 2014. Lietuvių kalbos išsaugojimas emigrantų šeimoje: JAV atvejis. *Taikomoji kalbotyra*, no. 5. Retrieved from <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2014/11/lietuviu-kalbos-issaugojimas-emigrantu-seimoje-jav-atvejis>. [Accessed April 2, 2015].
- 13 Jakaitė-Bulbukienė, K., 2015a. Šeimos kalbų politika ir vadyba. Emigrantai: kalba ir tapatybė [moksl. red. M. Ramonienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 67–114.
- 14 Jakaitė-Bulbukienė, K., 2015b. Lietuvių emigrantų šeima: kalba ir tapatybė. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- 15 Jakaitė-Bulbukienė, K., 2015c. Lietuvių kalbos išlaikymą emigrantų šeimoje lemiantys veiksniai: JAV atvejis. *Taikomoji kalbotyra*, no. 7. Retrieved from <http://taikomojikalbotyra.lt/lt/2015/05/lietuviu-kalbos-islaiikyma-emi-grantu-seimoje-lemiantys-veiksniai-jav-atvejis>. [Accessed June 15th, 2015].
- 16 Januškevičienė, L., 2018. Skaitymo evoliucija: šiandien skaitome labai daug, bet kitaip nei anksčiau. *Spectrum*, no. 1 (27). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 20–25.
- 17 Köpke, B., Schmid, M., 2004. First Language Attrition: The Next Phase. In: First language attrition: Interdisciplinary perspectives on methodological issues, (eds.) Schmid, M. S., Köpke, B., Keijzer, M., Weilemar M., L. Amsterdam: John Benjamins, pp. 1–43. <https://doi.org/10.1075/sibil.28.02kop>
- 18 Macevičiūtė, J., 2000. The Beginnings of Language Loss in Discourse. A Study of American

- Lithuanian. PhD Thesis. University of Southern California.
- 19 Montrul, S., 2008. Incomplete Acquisition in Bilingualism: Re-examining the Age Factor. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/sibil.39>
 - 20 Opitz, C., 2011. First Language Attrition and Second Language Acquisition in a Second Language Environment. PhD Thesis. Dublin: University of Dublin, Trinity College Centre for Language and Communication Studies.
 - 21 Ramonienė, M., Brazauskienė, J., Burneikaitė, N., Daugmaudytė, J., Kontutytė, E., & Pribušauskaitė, J., 2012. Lingvodidaktikos terminų žodynas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 - 22 Schmid, M., & de Bot, K. 2006. Language Attrition. In: *The Handbook of Applied Linguistics*, (eds.) Davies, A., Elder, C. Oxford: Blackwell Publishing, pp. 210–234. <https://doi.org/10.1002/9780470757000.ch8>
 - 23 Schmid, M., & Köpke, B., 2007. Bilingualism and Attrition. In: *Language Attrition: Theoretical Perspectives*, (eds.) Köpke, B., Schmid, M. S., Keijzer, M., & Dostert, S. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, pp. 1–8. <https://doi.org/10.1075/sibil.33.02sch>
 - 24 Schmid, M., 2011. *Language Attrition*. Cambridge: Cambridge University Press.
 - 25 Schmid, M., 2013. Language Attrition and Multilingualism. In: *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, (ed.) Chapelle, C. A. Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0060>
 - 26 Statistikos departamentas, 2010. Demografinis metraštis 2009. Vilnius.
 - 27 Statistikos departamentas, 2016. Demografinis metraštis 2015. Vilnius.
 - 28 Šukys, J., 2003. Kalbos kultūra visiems. Kaunas: Šviesa.
 - 29 Tamošiūnaitė, A., 2008. The Lithuanian Language in the United States: Shift or Maintenance? *Lithuanus*, no. 54 (4), pp. 60–78. Retrieved from http://www.lituanus.org/2008/08_3_06%20Tamosiunaite.html. [Accessed August 7, 2015].
 - 30 Tamošiūnaitė, A., 2013. Lithuanian Saturday Schools in Chicago: Student Proficiency, Generational Shift, and Community Involvement. *Heritage Language Journal*, no. 10 (1), pp. 108–131.
 - 31 Utkā, A., 2009. Dažniniis rašytinīs lietuvių kalbos žodynas 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto tekstyno pagrindu. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
 - 32 Vaicekauskienė, L., 2010. Globalioji daugialkalbystės perspektyva: anglų kalbos vieta ir vaidmuo Lietuvos miestų erdvėje. Miestai ir kalbos [moksl. red. M. Ramonienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 175–203.
 - 33 Van Els, T., 1986. An overview of European Research on Language Attrition. In: *Language Attrition in Progress*, (eds.) Weltens, B., de Bot, K., & van Els, T. Dordrecht, Holland: Foris, pp. 3–18.
 - 34 Vilkienė, L., 2015. Kalbinės tapatybės lietuviškumo atoslklaida. In: *Emigrantai: kalba ir tapatybė*, [moksl. red. M. Ramonienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, pp. 135–153.
 - 35 Vilkienė, L., 2017. Emigrantų K1 kitoniškumo suvokimas: sociolingvistinių veiksmių įtaka. *Taikomoji kalbotyra*, no 9. Retrieved from www.taikomojikalbotyra.lt.

Loreta Vilkienė. Does the Language of Emigrants Undergo Attrition?

The article searches for answers to the question whether the mother tongue of Lithuanians who have been in emigration for more than 5 years undergoes attrition. Test C performances by 61 emigrants and 61 non-emigrants (control group) collected while carrying out the project *Language of Emigrants: Proficiency, Use, and Attrition* (2015–2017) are analysed. The results of both groups are compared by applying the Student t test and conducting an error analysis. The analysis of C test performances revealed that general results of the emigrants and those of the control group differ – the latter can handle the test easier and, as the test t test data analysis shows, the difference among emigrants of all test results is statistically significant. Moreover, statistically significant are also the differences between the results of each task. With regard to the character of mistakes, the emigrant group apparently made

Summary

more grammar, lexical as well as spelling mistakes than the control group did. All that leads to the assumption that the target group undergoes attrition of native Lithuanian.

Apie autorę

Loreta Vilkienė

Doc. dr., Vilniaus universitetas

Mokslinių tyrimų sritys

Kalbos atricija, kalba ir tapatybė, sociolingvistika

Adresas

Universiteto g. 5, LT-01131 Vilnius, Lietuva

El. paštas

loreta.vilkiene@flf.vu.lt